

Egy családi dráma: Izmael és Hágár¹

Lectio: „Száráj, Abrám felesége nem szült Abrámnak gyermeket. De volt Szárájnak egy egyiptomi szolgálóleánya, akinek Hágár volt a neve.

Száráj ezt mondta Abrámnak: Íme, az ÚR bezárta méhemet, és így nem szülhetek. Menj hát be a szolgálóleányomhoz: talán az ő révén lesz fiam! És hallgatott Abrám Száráj szavára.

Akkor Száráj, Abrám felesége fogta szolgálóleányát, az egyiptomi Hágárt, és férjéhez, Abrámhoz adta feleségül; Abrám akkor már tíz éve Kánaán földjén lakott.

Abrám bement Hágárhoz, az pedig teherbe esett. Amikor látta, hogy terhes, úrnőjének nem volt többé becsülete előtte.

Ezért Száráj ezt mondta Abrámnak: Miattad ért engem sérelem! Magam adtam öledbe a szolgálóleányomat, de látja, hogy teherbe esett, és nincs előtte becsületem. Ítéljen ügyünkben az ÚR!

Abrám így felelt Szárájnak: Hiszen a te szolgálóleányod, a te kezében van: csinálj vele, amit jónak láatsz! Ettől fogva olyan rosszul bánt vele Száráj, hogy az elfutott tőle.

Az ÚR angyala rátalált egy forrásnál a pusztában, annál a forrásnál, amely a Súrba vezető út mentén van, és ezt mondta: Hágár, Száráj szolgálóleánya! Honnan jössz, és hová mégy? Ő így felelt: Úrnöm elől, Száráj elől futok.

¹ A prédikációhoz felhasználtam Elie WIESEL (*Bölcsek és történeteik*, ford. KOVÁCS Lajos [Budapest: Partvonal, 2007].) néhány meglátását. Elhangzott 2020. június 28-án Érköbölkúton.

Azt mondta neki az ÚR angyala: Térj vissza úrnódhöz, és alázkodj meg előtte!

Ezt is mondta neki az ÚR angyala: Nagyon megsokasítom a te utódaidat, annyira, hogy meg sem lehet őket számolni.

Majd ezt mondta neki az ÚR angyala: Íme, teherbe estél, és fiút fogsz szülni. Nevezd Izmaelnek, mert hallott az ÚR nyomorúságodról.

Szilaj ember lesz ő, akár egy vadszamar. Kezet emel mindenkire, de őrá is mindenki; nem törődik testvéreivel, úgy választ táborhelyet magának.

Azután Hágár így nevezte az URat, aki szólt hozzá: Te vagy a látás Istene. Mert ezt mondta: Én is láthattam itt, aki engem látott.

Ezért nevezik azt a kutat Lahajrói-kútnak. Ott van most is Kádés és Bered között.

Ezután fiút szült Hágár Abrámnak. Abrám Izmaelnek nevezte a fiát, akit Hágár szült.

Abrám nyolcvanhat esztendő volt, amikor Hágár Izmael szülte Abrámnak.” (1Móz 16,1–16)

Textus: „Amikor Sára nevetni látta az egyiptomi Hágár fiát, akit Hágár szült Ábrahámnak,

ezt mondta Ábrahámnak: Kergesd el ezt a szolgálóleányt és a fiát, mert nem örökölhet együtt egy szolgálóleány fia az én fiammal, Izsákkal!

Ez a beszéd Ábrahámnak igen rosszul esett, a fia miatt.

De Isten ezt mondta Ábrahámnak: Ne bánkódj a fiú és a szolgálóleányod miatt! Bármit mond neked Sára, hallgass a szavára, mert Izsákot fogják a te utódodnak nevezni.

De a szolgálóleány fiából is népet támasztok, mert ő is tőled származik.

Ábrahám fölkelt reggel, fogott egy kenyeret meg egy tömlő vizet, és odaadta Hágárnak. Föltette azt az asszony vállára, és elküldte őt a gyermekkel együtt. Így ment el, és bolyongott Beérseba pusztájában.

*Amikor kifogyott a víz a tömlőből, letette a gyermekeket az egyik bokor alá,
maga pedig elment, leült vele szemben egy nyíllövésnyi távolságban, és ezt mondta: Ne lássam, amikor meghal a gyermek! Ott ült vele szemben, és hangosan sírt.
De Isten meghallotta a fiú hangját, Isten angyala pedig kiáltott a mennyből Hágárnak, és így szólt hozzá: Mi van veled, Hágár? Ne félj, mert meghallotta Isten a fiú hangját onnan, ahol fekszik!
Kelj föl, vedd fel a fiút, és fogd kézen, mert nagy népet támasztok belőle!
És megnyitotta Isten az asszony szemét, úgyhogy meglátott egy forrást. Odament, megtöltötte a tömlőt vízzel, és megvitatta a fiút.
Isten pedig vele volt a fiúval, és az felnövekedett. A pusztában lakott, és íjász lett.
Párán pusztájában lakott, anyja pedig Egyiptom földjéről szerzett neki feleséget.” (1Móz 21,9–21)*

Ha én most azt kérdezném, hogy ebben a történetben ki nyerte el elsöre a rokonszenvedésünket, ki iránt érzünk részvétet, a legtöbben valószínűleg azt mondanánk: Hágárral, és főként Izmaellel rokonszenvezünk. Ábrahámot (aki az első történet idején még Abrám) és Sárát (aki akkor még Száraj) tiszteljük és becsüljük. Ábrahám három nép ősatyja. A zsidóké, az araboké és lelki értelemben a miénk, a keresztényeké is. Ő a hit őse és hőse, akire felnézünk, ám szimpátiánk ebben a történetben a Hágaré; és leginkább az Izmaelé.

Szegény Izmael! Még meg sem született, és máris elhangzik róla egy nem túl hízelgő jóvendülés. Máris egy teljes jellemábrázolást adnak róla: szilaj ember, mint egy vadzsamar, kezét emel mindenkire, és rá is mindenki; és nem törődik testvéreivel. Még csak magzat, és máris azt mondják róla, hogy gátlástalan, könyöklő, önző, magányos és magának való ember. De hát hogy lehet egy magzatról, egy még meg sem született emberpalántáról ilyet mondani, aki bármilyen lehet még?! Persze lehet önző, könyöklő és magának való is. De lehet akár nagyon szeretetre méltó, kedves is. Lehet olyan ember, aki mások szempontjaira is odafigyel. Még akármilyen lehet.

De Izmael valóban szilaj, magányos és magának való ember. Miért lett ilyen? Hogyan lesz valakiből gátlástalan, önző, könyöklő ember? Vagy pontosabban fogalmazva meg a kérdést: miért marad az ember önző és gátlástalan? Amikor az

angyal azt mondja a pusztában, hogy Izmael szilaj és önző ember, akkor pontosan azt mondja el, hogy milyen egy csecsemő, milyen egy kisember: önző és magának való. Nincs, és nem is lehet tekintettel arra, hogy másoknak is vannak igényei és érzései. A csecsemő úgy érzékeli, hogy ő a világ közepe, és minden körülötte forog. Persze, nem tudatosan ilyen. De ilyen! A kérdés tehát inkább az, hogy miért marad ilyen az ember? Miért nem képes kinőni ebből a csecsemőkori önzésből?

A történet, ez a családi dráma erre a kérdésre válaszol. Nézzük hát meg, hogy miként viselkednek ebben a drámában a szereplők. Hogyan viselkedik Sára, Ábrahám és Hágár? Miközben közelebről is megismerkedünk a szereplőkkel, választ kapunk arra a kérdésünkre is, hogy miért lett, miért maradt Izmael önző és magának való ember. Nézzük először Sárát.

Azt olvastuk, hogy Sára (akkor még Száraj) feleségül adja szolgálóleányát férjéhez. Ez ma nagyon megbotránkoztatóan hangzik, de abban a korban a törvény és a szokásrend megengedte, hogy a feleség a férjnek rabnőt adhasson ágyasul. Az akkori törvények azt is megengedték, hogy egy férfi, ha házasságából nem született gyermek, másodfeleséget vehessen. De ez a másodfeleség nem lehetett egyenrangú az első feleséggel. Ábrahámnak azonban eszébe sem jut élni ezzel a törvény adta lehetőséggel. Sára jön az ötlettel. Ő talán már belenyugodott abba, hogy nem lehetnek gyermekeik, de látta, hogy Ábrahám nem tud ebbe betörődni. Látta, hogy reménység ellenére, élemedett korában is reménykedik még. És Sára szerette a férjét. Odafigyelt az igényeire. Ő csak jót akart, de attól kezdve mégis minden rosszra fordult.

Hágár, a szolgálóleány teherbe esik, és Sára úgy érzi, hogy nincs többé becsülete Hágár előtt. Úgy érzi, hogy Hágár pimasz lett, gőgös és tiszteletlen. De csakugyan pimasz lett? Tényleg nem tisztelte úrnőjét? Nézzük csak, mit mond a pusztában az angyalnak: úrnóm, Száraj elől menekülök. Mondhatta volna egyszerűen azt, hogy: Száraj elől menekülök. De ott a pusztában, megsértve, haragjában is tisztában van azzal, hogy hol a helye Ábrahám családjában. Persze, a várandós Hágár büszke. Hát hogy is ne lenne az? Minden várandós nő, aki akarja a magzatot, büszke. Nem is jó szó ez, hogy büszke: minden várandós nő, aki akarja a magzatot, sugárzik. Aztán a terhes nőknek, tudjuk, különös vágyaik, szeszélyeik, hangulataik vannak. Ezt mindenki tudja, kivéve Sárát. De honnan is tudhatná? Ő azt a sugárzást, amit Hágár arcán lát, fennhéjázásnak látja. Szegény Sára! Egészen összezavarodik. Szenved, és nem tud mást tenni: szenvedést okoz másoknak is. A férjének is.

– Miattad ért – mondja Ábrahámnak – ez a sérelem! Te nem tudtál belenyugodni abba, hogy nem lehet gyermekünk. Te nem látod, vagy nem akarod látni,

hogy milyen tiszteletlen velem ez a szolgálóleány! Nem lépsz közbe, nem állsz ki értem, nem állsz mellém!

De a családi dráma végül megoldódni látszik. Hágár visszamegy Ábrahám családjába, és aztán már nem hallunk családi perpatvarokról. Mindaddig, amíg meg nem születik Izsák, Sára gyermeke. És akkor már nem Hágár lesz a probléma, hanem Izmael. Sára látja nevetni Izmaelt, és azt mondja Ábrahámnak, hogy kergesse el Hágárt gyermekével együtt. Miért hozta ki Sárát ez a nevetés a sodrából? Ez nagyon furcsa! Talán az történhetett, hogy Sára gyakran látta együtt játszani Izmaelt Izsákkal. Látta, hogy jól kijönnek egymással. Túl jól is – gondolja Sára. Hát már ez is baj? És ha Izmael nem játszott volna az öccsével? Hát akkor az lett volna baj: akkor büszke, fennhéjázó, olyan, mint az anyja. Mintha csak azt venné zokon Sára, hogy Izmael is, és korábban Hágár is teljesen normálisan, természetesen viselkednek. Mintha úgy gondolná, hogy Hágárnak nincs joga úgy viselkedni, mint egy várandós nőnek, és Izmaelnek sincs joga úgy viselkedni, mint egy testvérnek. És persze a végén csak kibújik a szög a zsákból: nem örökölhet Izmael Izsákkal együtt. Hát végül ennek az egésznek a háttérében az örökség, a vagyon, az anyagiak állnak? Sára, lelki ősanyánk anyagias lenne? Ezért volna ez az egész családi dráma? Ne tudná Sára, hogy az, amit Ábrahámtól kér, az valami nagyon kegyetlen és ocsmány dolog? Tudja, és valószínűleg őt is bántja ez az egész helyzet, lelke mélyén röstelli is, de nem tud mást tenni. És persze, mi most nem felette ítélkezünk. Egy ilyen helyzetet kezelni, feldolgozni, amiben ők Ábrahámmal, majd Hágárral és Izmaellel kerültek, kinkeserves lehetett. És mégis: gondoljunk bele, hogy milyen lehetett Izmaelnek ilyen légkörben felnőni? És aztán kiskamaszként kitagadva lenni? Hát ez azért maradandó nyomot hagy egy ember jellemén.

Most pedig nézzük Ábrahámot. Szegény Ábrahám két prés közé szorult. Az egyik oldalon ott a felesége, akit szeret, talán túlságosan is, akinek törvény adta jogai vannak, a másik oldalon ott van Hágár, a szolgálóleány, aki gyermekét hordozza. Kinek adjon igazat? Kit védjen? Kinek a pártján álljon? Ábrahám bedobja a gyepelőt. Azt mondja a feleségének:

– A te szolgálólányod, tégy úgy, ahogy jónak látod.

Hogyan? Hát nem gyermekének, a régóta vártnak az anyja Hágár? Igen, Ábrahám megbukik mint családfő, mint férfi és mint leendő apa. A kor törvényei szerint ha az apa még életében gyermekeivé fogadta a másodfeleségtől született gyermekeit, azok egy sorba kerültek az első feleségtől született gyermekekkel, és ugyanúgy örököltek is. Ábrahám pedig nem fogadta gyermekévé Izmaelt. Legalábbis nem jogilag. Izmael mindig a szolgáló fia. Csak az ige, vagyis csak Isten nevezi gyermeknek és fiúnak. Egyébként mindig csak a szolgáló fia. Ábrahám-

nak rosszul esik, hogy el kell kergetnie Hágárt és a fiát, mégis megteszi. Pedig tudja, hogy milyen menekültnek lenni. Tudja, hogy milyen vándornak lenni. Tudja, hogy milyen idegenben élni. Hiszen ő is eljött otthonról, kiszakadt a családjából. És mégis menekültté teszi a fiát, anyjával együtt. Igen, a fiának tartja Izmaelt, bántja is, hogy el kell küldenie. De fiává és örökösévé mégse fogadja. Izmael a szolgálólány fia maradt. Csoda-e, ha magányos, önző, szilaj ember lett belőle, olyan, aki mindenkiben ellenséget lát? Gondoljunk csak bele: milyen mérgező egy gyermek, egy kiskamasz lelkének, ha azt látja, hogy szülei különbséget tesznek közte és a testvére(i) között, ha az apja (vagy az anyja) megbukik mint apa (vagy anyja): nem vállalja, eltaszítja magától?

Végül nézzük Hágárt. Azt olvastuk, hogy Sára olyan rosszul bánt vele, hogy Hágár elmenekült. A pusztába, a biztos halálba. Hát nem gondolt a magzatára? Egy várandós anya persze nem így viselkedik, de amit Hágár tesz, mégiscsak hősie. Együttérzünk vele, meg is értjük ezt a büszke, kiutált fiatalasszonyt, aki nem tudja, és nem is akarja már elviselni az állandó szekálást. Hágár vérig van sértve, meg van bántva, össze van zavarodva. Figyeljük csak meg, hogy mit válaszol az anyagnak, aki azt kérdezi: honnan jön és hová megy. Válaszol arra, hogy honnan jön, de arra nem, hogy hová megy. Mert azt nem tudja. Hát tudhatja azt a menekült, hogy hová megy? Tudhatják azóta is a menekültek? Csak el a lehetetlen helyzetekből, otthonról, ami nem otthon többé!

Aztán, miután Ábrahám elküldte őket otthonról, azt olvassuk, hogy leteszi a gyermeket egy bokor alá, ő maga pedig tovább megy egy nyíllövésnyi távolságra, hogy ne kelljen látnia a gyermek haláltusáját. Ezt is megértjük. Egy anyának elviselhetetlen fájdalom szenvedni látni a gyermekét. És mégis: arra nem gondol Hágár, hogy mit szeretne a szomjhalállal küszködő gyermeke? Hogy nem egyedül akar szenvedni egy bokor alatt? Hogy éppen ilyen helyzetben lenne szüksége arra, hogy ölbe vegye az anyja? Hogy mellette legyen a végsőkig, akármennyire is kínkeserves ez? Igaz, Hágár nem megy túl messzire, csupán egy nyíllövésnyi távolságra, de mégis elég messze ahhoz, hogy ne hallja fia nyöszörgését, és a fiú se hallja anyja hangos sírását. Gondoljunk csak bele, lehet-e más, mint magányos és önző az, akinek ilyen emlék vésődik be érzékeny kamaszlelkébe?

– Szomjhalállal küszködöm a pusztában, egy bokor tövében, és anyám nincs mellettem. Nem simogat, nem vesz ölbe, nem fogja a kezem.

Újra megkérdem: csoda-e hát, hogy Izmael szilaj ember lett, mindenki ellensége, aki nem törődik testvéreivel? De mi a megoldás? Mit lehet tenni az ellen, hogy fiaink, lányaink, közösségeink tagjai ne legyenek szilaj, önző, maguknak való emberek? Gondolom, mostanra már mindannyian magunkra ismertünk Sára, Ábrahám vagy Hágár alakjában. Esetleg mindhármójukéban. A kérdés te-

hát az, hogy mit tehetünk apákként, anyákként, nagyszülőkként azért, hogy gyermekeink ne legyenek magányosak, önzők, kegyetlenek?

Ábrahám kora hajnalban küldi el Hágárt és Izmaelt. Miért? Hogy Sára ne lássa, mit ad útravalóul (hát nem sokat: egy kenyeret, egy tömlő vizet)? És vajon mit mondott Hágárnak? És főleg Izmaelnek? De kíváncsiak is lennének arra, hogy mik hangzottak el azon a szomorú kora reggelen! És vajon Ábrahám, titokban, soha nem kereste fel őket? Nem gondoskodott róluk? Hágárról többé nem halunk Ábrahám történeteiben. Izmaelről azonban igen. Amikor Ábrahám meghal, Izmael és Izsák együtt temetik el az apjukat. Testvérként állnak apjuk sírja mellett. Mi történt időközben? Vannak zsidó írásmagyarázók, akik úgy gondolják, hogy Ketúrát, akit Ábrahám Sára halála után vett feleségül, valójában Hágár. A szolgálólányból feleség lett, a fiúk, Izmael és Izsák pedig végül együtt nőttek fel. Lehet, hogy így történt, és az is lehet, hogy nem. Ami bizonyos, hogy Ábrahám jóvátette a hibáját, és rendezte kapcsolatát Izmaellel. Másként Izmael és Izsák nem álltak volna egymás mellett Ábrahám sírjánál. Hogy ez pontosan miként történt, nem tudjuk. Erről hallgat a Szentírás; mintha csak azt mondaná, hogy nincsenek kész receptek. Egy fontos dolog van: Istenre kell figyelni. Ahogy Ábrahám is tette. A jól ismert történetben, amikor Isten próbára teszi Ábrahámot, azt mondja:

– Fogd a fiadat, a te egyetlenedet, akit szeretsz, Izsákot, és áldozd fel nekem!

Csak hogy Izsák nem az egyetlen fia volt Ábrahámnak! Ezért néhány zsidó írásmagyarázó arra gondol, hogy Isten valójában ezt mondta:

– Fogd a fiadat, az egyetlened, akit szeretsz, és áldozd fel! Miközben szorongatod a kést, nézz a lelkedbe: milyen érzés. És aztán nézz a fiad szemébe, ne úgy, mint azon a régi reggelen az Izmaelébe, mert akkor kerülted a fiad tekintetét, nézz a szemébe, és érezd, amit a fiad érez. Érezd azt is, amit Izmael érzett azon a reggelen.

És Ábrahám megtanulta a leckét. Nem tudjuk, hogyan – mert erről hallgat a Szentírás –, de jóvátette a hibáját.

Ahogy mondtam, ez azt jelenti, hogy nincsenek kész receptek: Istenre figyelve, Istennek engedelmeskedve, nekünk kell gondolkodnunk azon, hogy miként teremtsünk családjainkban olyan légkört, szeretetből, gyöngédségből, türelmeből, megbocsátásból, hogy gyermekeink ne szilaj, önző, maguknak való, hanem kedves, figyelmes, mások szempontjaira is érzékeny emberek lehessenek. Láthattuk, hogy Ábrahám és Sára sem szentek. Hágár sem angyal. Ábrahám megbukik családfőként, apaként; és mégis, olyan ember ő, aki felül tud emelkedni csődjein, hibáin, erkölcsi kudarcain.

Ábrahám nemcsak a zsidók és az arabok ősatya, hanem lelki értelemben a mi ősatyánk is. Minta és példakép. Legyen hát példakép számunkra abban is, ahogy szembenéz bűneivel, mulasztásaival, és Istenre figyelve, Istennek engedelmeskedve jóváteszi azokat.